

بررسی و تبیین رابطه بین مسئولیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در بین جوانان شهر شیراز

محمد تقی ایمان، دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز*
وجیهه جلائیان بخشنده، کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز

چکیده

این مقاله به بررسی و تبیین رابطه بین مسئولیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در بین جوانان ۱۸-۲۹ ساله شهر شیراز می‌پردازد. رشد مسئولیت اجتماعی و التزام به آن موضوعی است که بیشتر از مقوله‌های شناختی مورد توجه قرار گرفته است و ضرورت آن حتی در جوامع غربی و صنعتی پس از یک دوره رکود آشکار شده است (فتحی آذر، ۱۳۷۳: ۱۸۰). مسئولیت اجتماعی بخشی از مساله اجتماعی شدن است. مهمترین عوامل اجتماعی شدن را می‌توان فرهنگ، خانواده و نهادهای اجتماعی دانست. مسئولیت اجتماعی مهارتی است که باعث بروز رفتارهایی می‌شوند که مورد ارزش‌گذاری قرار می‌گیرند. این مهارت‌ها می‌توانند در روابط با دیگران نتایج مثبت و موفقیت آمیزی بوجود آورند و منجر به احساس رضایت فردی و گروهی شوند و در صورت عدم رعایت آن می‌تواند اعتماد بین انسانها را کم رنگ نموده و باعث از بین رفتن روحیه همکاری و تعاون در بین افراد شود. در این مقاله داده‌ها با استفاده از روش پیمایش و از طریق پرسشنامه ساختار یافته برای ۳۸۶ نفر که بطور تصادفی انتخاب شدند، گردآوری شده است. نتایج رگرسیون چند متغیره نشان می‌دهد که مسئولیت اجتماعی مستقیماً تحت تاثیر متغیرهای سرمایه اجتماعی ($\beta = 0/27$)، عزت نفس ($0/13 = \beta$)، سن ($0/21 = \beta$) و جنسیت ($0/22 = \beta$) قرار گرفته است و در مجموع این متغیرها توانسته‌اند ۲۰ درصد از واریانس مسئولیت اجتماعی را تبیین کنند ($R^2 = 0/20$). در مدل تحلیل مسیر، چهار متغیر بصورت مستقیم و سایر متغیرها به صورت غیر مستقیم تاثیر معناداری بر روی مسئولیت اجتماعی داشته است. بیشترین تاثیر مستقیم بر مسئولیت اجتماعی متعلق به سرمایه اجتماعی و بیشترین تاثیر غیر مستقیم را تحصیلات مادر داشته است.

واژه‌های کلیدی: مسئولیت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، عزت نفس، جوانان

مقدمه

انسان موجودی اجتماعی است که از لحظه تولد تا آخر عمر در اجتماع به سر می‌برد و دائما در تعامل با انسانهای دیگر می‌باشد. وی همواره باید یاد بگیرد چگونه در جمع زندگی کند و نیازهای خود را ارضا نماید (Safran & Safran, 1985: 22). این امر نیازمند به یکسری مهارت‌های اجتماعی است که فرد در طی فرایند جامعه‌پذیری آنها را فرا می‌گیرد و یادگیری درست آنها می‌تواند منجر به شکل‌گیری مسئولیت اجتماعی^۱ شود. در دهه اخیر مسئولیت اجتماعی به عنوان گسترش زمینه مطالعاتی که قبلا آموزش شهری و شهروندی نامیده می‌شد، ظهور کرده است. این مفهوم جدید بسیار وسیع تر است، بدین لحاظ که شامل توسعه مهارت‌های اجتماعی^۲ می‌باشد که فرد را قادر می‌سازد تا در جامعه بزرگتر و اجتماع سیاسی، عضو مسئولیت‌پذیر و فعالی باشد (Berman, 1993: 18). فورد مسئولیت اجتماعی را پیروی از قوانین اجتماعی و برآوردن انتظاراتی که جامعه از فرد دارد تعریف می‌کند. این قوانین از نقش‌های اجتماعی استنباط شده و در واقع بیانگر هنجارهای فرهنگی و اجتماعی است و چگونگی و میزان تعهد و التزام فرد نسبت به افراد دیگر جامعه را نشان می‌دهد (Ford, 1985:325).

و نازل مسئولیت اجتماعی را مراعات و احترام به حقوق دیگران، رقابت میان فردی و توسعه اخلاقی می‌داند و آنرا مستقیما به یادگیری مرتبط دانسته است. وی

مسئولیت اجتماعی را در داشتن احساس تصمیم‌گیری، خلاقیت و تفکر مستقل می‌داند که نقطه مقابل اطاعت و رفتار سلطه‌پذیر است. (Wentzel, 1991: 2). کاستکا و بالزارووا نیز مسئولیت اجتماعی را تعهد مداوم برای رفتار به شیوه اخلاقی و با بهبود کیفیت زندگی افراد و خانواده‌هایشان به علاوه بهبود اجتماع و جامعه در مقیاس وسیع تر می‌دانند (Castka & Balzarova, 2007: 276). با ملاحظه تعاریف متعدد می‌توان گفت که مسئولیت اجتماعی یک مجموعه از مهارت‌های اجتماعی است که طی فرایند یادگیری آموخته شده و شخص در چارچوب هنجارهای اجتماعی (عرف) و قوانین و مقررات دست به انتخابی می‌زند که موجب ایجاد روابط انسانی مثبت، افزایش تعاملات، موفقیت و رضایت خاطر می‌شود. مولفه‌های بسیاری برای مسئولیت اجتماعی ذکر شده است. به عنوان مثال شناخت و پذیرش نتیجه هر عملی را به عهده گرفتن، داشتن نگرش دلسوزانه به خود و دیگران، حس کنترل و صلاحیت و شایستگی، شناخت و پذیرش گوناگونی فرهنگی و فردی، شناخت حقوق اولیه انسانی خود و دیگران و توانایی باز بودن در برابر ایده‌ها، تجارب و مردم جدید به عنوان مولفه‌های مسئولیت اجتماعی ذکر شده است (Polk, 2006).

سرمایه اجتماعی را می‌توان به عنوان مجموعه معینی از هنجارها و یا ارزش‌های غیر رسمی تعریف کرد که اعضای گروهی که تعاون و همکاری میانشان مجاز است در آن سهم هستند. مشارکت در ارزشها و هنجارها به خودی خود باعث تولید سرمایه اجتماعی

¹- Social Responsibility

²- Social Skills

خودشان را برای موفقیت‌ها و شکست‌های فردی‌شان مسئول احساس می‌کنند (Berman, 1997: 45). در حقیقت پیروی از قواعد اجتماعی و تطابق با انتظارات نقش اجتماعی برای سازگاری اجتماعی چه در گروه‌های همسالان و چه در خانواده مهم است و فقدان چنین مهارتهایی می‌تواند تاثیر زیادی بر عزت نفس افراد بگذارد. در حقیقت فرد در جریان فهم متقابل انسانها و درک موضوعات واقعی جهان، بر دامنه آگاهی‌های اجتماعی خود می‌افزاید، به علاوه طی رشد مهارت‌های اجتماعی و مشارکتی خواهد توانست مهارت‌های اجتماعی لازم برای اقدام موثر در صحنه‌های اجتماعی را بدست آورد و در نهایت بوسیله این فرصت‌های عملی، پایه‌های آگاهیها و مهارت‌ها عمیق‌تر خواهد شد (Berman, 1997: 20).

موضوع جوانی و جوانان از مباحث مهم علوم اجتماعی در جوامع جدید و عصر حاضر می‌باشد، جوانان سازندگان فردای جامعه هستند و تاثیر مسائل بحرانی جامعه می‌تواند سازندگی جامعه در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی را تحت تاثیر قرار دهد و روند پیشرفت و سلامت جامعه را با مخاطره روبرو کند. با توجه به اهمیت و نقش جمعیت جوان در پژوهش‌های جامعه‌شناختی و روانشناختی و افزایش چشمگیر جمعیت جوان در دهه‌های اخیر و اهمیت آن در برنامه‌ریزیها و سیاستگذاریها، تبیین رابطه سرمایه اجتماعی و مسئولیت اجتماعی جوانان ضروری به نظر می‌رسد که منجر به توانایی‌های اجتماعی، انگیزه تحصیلی و پیشرفت و پیگیری اهداف با توجه به بحث‌های اخلاقی و اجتماعی، تاکید بر نظم شخصی،

نمی‌گردد، به این دلیل که این ارزشها ممکن است ارزشهای منفی باشد. هنجارهایی که سرمایه اجتماعی تولید می‌کنند، اساساً باید شامل ویژگیهایی از قبیل صداقت، ادای تعهدات و ارتباطات دو جانبه باشد (فوکویاما، ۱۹۹۷: ۱۱). سرمایه اجتماعی را می‌توان حاصل پدیده‌های ذیل در یک سیستم اجتماعی دانست: اعتماد متقابل؛ تعامل اجتماعی؛ متقابل؛ گروه‌های اجتماعی؛ احساس هویت جمعی و گروهی؛ احساس وجود تصویری مشترک از آینده و کار گروهی (Durlauf et al, 2004: 4).

ارتباط بسیار بالایی بین مسئولیت اجتماعی و ساختارهای اجتماعی وجود دارد. رضایت بخشی جامعه بدون سطح بالایی از مسئولیت اجتماعی در بین شهروندان وجود ندارد و نهادها و ساختارهای چنین جامعه‌ای مستلزم وجود، تقویت و آگاهی از مسئولیت اجتماعی است (Trainer, 2005: 701).

این مقاله به تبیین رابطه سرمایه اجتماعی و مسئولیت اجتماعی و عوامل مرتبط با مسئولیت اجتماعی در بین جوانان می‌پردازد. مسئولیت اجتماعی همواره یکی از نگرانی‌های عمده والدین، معلمان و همچنین خود جوانان بوده است. شخصیت اجتماعی فرد بدنبال ایفای نقش‌های اجتماعی تکوین می‌یابد. جوانی دوره‌ای است که فرد با رسمیت بیشتری در اجتماع وارد می‌شود و نقش‌های متعددی را ایفا می‌کند. توانایی جوانان برای تشخیص و تعریف مسئولیت اجتماعی در تعیین اینکه آنها چه کسانی هستند، جایی که در جهان اجتماعی قرار می‌گیرند و اطمینان داشتن آنها از احساس عاملیت مهم است، یعنی درجه‌ای که آنها

معنای: کار سپرده شده را خوب و با دلسوزی کامل انجام دادن" می‌دانند و ۲۳٪ از آنان تعهد اجتماعی را "عمل به مسئولیتهای مورد انتظار جامعه" تعریف کرده‌اند (سازمان ملی جوانان، ۱۳۷۶).

سبحانی نژاد (۱۳۷۹) در پژوهشی تحت عنوان "مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه ریزی درسی کنونی دوره ابتدایی ایران و طراحی برای آینده" به بررسی میزان توجه به انواع مسئولیتهای اجتماعی و ابعاد سه‌گانه آن در عناصر برنامه ریزی درسی کنونی دوره ابتدایی ایران می‌پردازد یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در طراحی هر یک از عناصر برنامه درسی رشد‌دهنده مسئولیت اجتماعی لازم است به انواع مسئولیتهای اجتماعی و ابعاد سه‌گانه شناختی، عاطفی و عملکردی آموزش آنها توجه شود.

اسکیلز و همکاران در تحقیقی با عنوان "اثرات خدمات یادگیری بر دانش آموزان دبیرستانی" به بررسی تاثیر آن بر مسئولیت اجتماعی و موفقیت علمی پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که گروه آزمایش بیشتر از گروه کنترل نگران رفاه عمومی دیگران هستند. به علاوه گروه آزمایش بیشتر از گروه کنترل با والدینشان در مورد مدرسه صحبت می‌کردند، تعهد بیشتری نسبت به انجام تکالیف مدرسه داشتند و هدفهای مشخص و قطعی تری را دنبال می‌کردند. همچنین دخترها نسبت به پسرها درک بیشتری از فرصتهای توسعه شخصی در مدرسه داشتند و مسئولیت بیشتری را نسبت به دیگران احساس می‌کردند (Scales et al., 2000: 332-358).

داشتن احساس صداقت و اطمینان نسبت به جهان بطور کلی، نگرانی برای رفاه دیگران، احساس وظیفه برای کمک به دیگران، تعهد به اجتماع و ... می‌شود. هدف اصلی این مقاله بررسی و تبیین رابطه سرمایه اجتماعی و مسئولیت اجتماعی در بین جوانان شهر شیراز است. در این راستا اهداف جزئی تر ذیل مدنظر می‌باشد.

- سنجش مسئولیت اجتماعی

- سنجش سرمایه اجتماعی و رابطه آن با مسئولیت اجتماعی
- سنجش عزت نفس افراد و رابطه آن با سرمایه اجتماعی
- تاثیر متغیرهای جمعیت شناختی (سن، جنس، تحصیلات، وضعیت اشتغال، وضعیت تاهل) بر مسئولیت اجتماعی جوانان

مروری بر تحقیقات انجام شده

سازمان ملی جوانان در پیمایشی که تحت عنوان "نگاه جوانان به عرصه‌های زندگی" انجام داده است، شش محور را بررسی می‌کند: روابط و مناسبات انسانی، ورزش و تربیت بدنی، تدبیر و سیاست، تلاش و سازندگی، تعلیم و تربیت و تعاون و تعهد اجتماعی. نتایج بررسی از پاسخ حدود ۶۰۰۰ داوطلب ورود به دانشگاه آزاد اسلامی است. نتایج تحقیق در محور ششم، یعنی تعاون و تعهد و مشارکت اجتماعی نشان می‌دهد که بیش از ۲/۳ جوانان مشارکت در انجام امور جامعه را مهمترین مصداق تعاون در زندگی اجتماعی می‌دانند. همچنین ۴۸٪ از آنان تعهد اجتماعی را به

پذیری و رشد مسئولیت اجتماعی با استفاده از دیدگاههای جامعه شناسان قابل بررسی است. یکی از رویکردهای غالب، رویکرد روانشناسی است که مراحل رشد انسانها و نیازهایشان را بررسی می کند که در قالب نظریه رشد اخلاقی کلبرگ^۲ و نظریه رشد اجتماعی اریکسون^۳ مطرح می باشد. کلبرگ رشد اخلاقی را دارای سه سطح مختلف اخلاق پیش عرف^۴، اخلاق متعارف^۵ و اخلاق پس عرف^۶ می داند. در سطح پیش عرف قضاوت اخلاقی کودکان بیشتر مبتنی بر اجتناب از مجازات یا کسب پاداش است و شناخت جنبه فردی، خود مدارانه و عینی دارد. در سطح دوم تاکید بر نیازهای اجتماعی است و ارزشها بر علائق شخصی مقدم است و در سطح پس عرف است که فرد ضمن احترام به قوانین، ممکن است از نارسایی بعضی موارد قانونی نیز آگاه شده و دریابد که افراد دیگر ممکن است عقاید و ارزشهای متفاوتی داشته باشند. کلبرگ این سطح را مقدم بر جامعه می داند (Kohlberg, 1976:32-35) و به نظر می رسد در این سطح است که مسئولیت اجتماعی افراد بیشترین رشد را دارد. و با تعریفی که از مسئولیت اجتماعی ارائه داده شد منطبق است؛ فرد دارای مهارتهای اجتماعی است و در چارچوب هنجارهای اجتماعی دست به انتخابی می زند که موجب ایجاد روابط انسانی مثبت، موفقیت و رضایت خاطر وی می شود. زیرا هم شخص آگاه است

جکسون و وید (۲۰۰۵) در تحقیقی به بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و حس مسئولیت در بین افراد پلیس و اثر آن بر فعالیت حرفه ای پلیسی پرداخته اند. داده های این مطالعه از پیمایش ۳۵۳ افسر پلیس در شعبه پلیس مید وسترن^۱ بدست آمده است. نتایج نشان می دهد که سرمایه اجتماعی ارتباط معنی داری با حس مسئولیت و فعالیت حرفه ای پلیس دارد. همچنین یافته ها اشاره می کنند که میزان جرم در جامعه تاثیر معنی داری بر حس مسئولیت پذیری پلیس و رفتار آگاهانه متعاقب آن ندارد (Jackson & Wade, 2005: 49-68). راندولف و همکاران (۲۰۰۸) تحقیقی با عنوان " نقش رفتار نועدوستانه، توجه همدلانه و انگیزش مسئولیت اجتماعی در اهدا خون" انجام داده اند. نتایج حاکی از آن است که اکثر افراد اهدا کننده سطوح بالایی از ویژگیهای اصلی جامعه پسند را دارا بودند (نوعدوستی، همدلی و مسئولیت اجتماعی) که عموماً انگیزه های اصلی برای اهدا خون تصور می شوند، اما این ویژگیها عوامل اصلی مرتبط با تعداد دفعات اهدا خون نیستند (Randolph et al., 2008: 43-56).

مبانی نظری

مسئولیت اجتماعی را از دیدگاههای مختلفی می توان بررسی نمود. تبیین مراحل رشد شخصیت انسان از ابتدای زندگی و شکل گیری مسئولیت اجتماعی با نظریات روانشناسی و روانشناسی اجتماعی و نقش

² - Kohlberg

³ - Erikson

⁴ - Pre conventional morality

⁵ - Conventional morality

⁶ - Post conventional morality

¹ - Mid- Western

کسب می‌کنند هم دارای تجارب در خصوص عقاید و الگوها هستند و هم نسبت به آنها احساس تعهد و پایبندی می‌کنند. ویژگی‌های این افراد عزت نفس بالا و احساس کفایت است (سامانی و فولاد چنگک، ۱۳۸۵: ۵۴) که بر میزان مسئولیت‌پذیری آنها موثر است.

رویکرد بعد رویکرد روانشناسی اجتماعی است که شامل نظریات یادگیری اجتماعی^۲ و نظریه نقش^۳ می‌باشد. در نظریه یادگیری اجتماعی، یادگیری به فرایند ایجاد تغییر در رفتار آشکار فرد گفته می‌شود که شامل ادراک امور، سازمان دادن اطلاعات، تجزیه و تحلیل اطلاعات، کسب دانش، درک معنی و ایجاد انتظارات می‌شود که مستقیماً قابل مشاهده نیستند. واضح این نظریه آلبرت بندورا^۴ (۱۹۷۷، ۱۹۸۶) است. بندورا هم عوامل محیطی بیرون از انسان و هم عوامل شناختی درون او را در کنترل رفتار موثر می‌داند. وی بیان می‌دارد که شخص، محیط و رفتار شخص بر هم تاثیر و تاثیر متقابل دارند و هیچ کدام از این سه جزء را نمی‌توان جدا از اجزای دیگر به عنوان تعیین کننده رفتار انسان به حساب آورد. به اعتقاد بندورا انسان موجودی اجتماعی است و رفتار او باید در پرتو روابط اجتماعی بررسی شود. انسان دارای ظرفیت‌های شناختی وسیعی است و می‌تواند درباره ارتباط میان رفتار و پیامدهای آن بیندیشد و آنها را پیش‌بینی و ارزیابی کند. در دیدگاه وی انسان صرفاً دریافت کننده رویدادهای محیط نیست، بلکه به گونه‌ای فعال تجارب گذشته و زمان حال را تعبیر و تفسیر می‌کند و بر اساس آن

که هدف قوانین و مقررات و هنجارهای جامعه به عنوان یک قرارداد، تامین نیازهای اکثریت و رسیدن به رفاه اجتماعی است و شخصی که به این مرحله از رشد رسیده است، فردی به لحاظ اجتماعی مسئول است.

مطالعات بین فرهنگی نشان می‌دهد که تعلیم و تربیت رسمی نیز در استدلال اخلاقی مردم تاثیر می‌گذارد. بطور متوسط مردم تحصیل کرده در مقایسه با آشنایی که تحصیلاتی ندارند در مراحل بالاتری از تفکر اخلاقی استدلال می‌کنند، به این دلیل که تعلیم و تربیت دیدگاه شخص را گسترده تر می‌کند. از طرفی کنش متقابل بین همسالان نیز باعث رشد اخلاقی می‌شود. کودکان قواعد اخلاقی و ارزشها را از بزرگسالان می‌پذیرند، ولی همسالان به اندازه فهم خودشان به آنان کمک می‌کنند تا درباره آنچه می‌آموزند قضاوت کنند و آنرا تعبیر و تفسیر کنند (همان: ۳۸۱).

اریکسون پیشنهاد کرد که رشد انسان شامل یک رشته تعارض است که باید با آنها کنار بیاییم. توان یا پتانسیل این تعارضها به صورت زمینه‌های نظری به هنگام تولد در ما وجود دارد و در مراحل رشد خاصی بارز می‌شوند، یعنی زمانی که محیط ما درخواستهای بخصوصی از ما بکند. هر رویارویی یا مواجهه با محیط مان بحران^۱ نامیده می‌شود. این بحران در طول زمان تغییر می‌کند و ما را ملزم می‌کند که مطابق با درخواستهای جدید انرژی‌گریزی خود را تنظیم مجدد نماییم و تنها زمانی شخصیت می‌تواند به رشد عادی خود ادامه دهد که ما هر تعارض را حل کرده باشیم (Erikson, 1959: 50). افرادی که هویت سالمی

²- Social Learning

³- Role Theory

⁴- Albert Bandura

¹- Crisis

دارد (Turner, 2003:370-371). مفهوم دیگری که استرایکر مطرح می کند تعهد است که آنرا راهی برای مفهوم سازی بین خود و رفتار اجتماعی می بیند. مسئولیت اجتماعی در قالب همین تعهد مطرح می شود و تعیین کننده درجه ارتباط فرد با دیگران است. در روند شکل گیری و انجام مسئولیت اجتماعی هویت شخص تا حدودی با توجه به نگاه دیگران ارزیابی می شود و موفقیتی که فرد در این موضوع کسب می کند منجر به افزایش مسئولیت اجتماعی در وی می شود. هر چقدر دامنه روابط فرد گسترده تر باشد تعهد وی به دیگران بیشتر و میزان مسئولیت اجتماعی او بیشتر خواهد بود. زیرا با توجه به این هویت تاییدات زیادی از دیگران دریافت می کند و همنوایی با انتظارات دیگران برای او بیشتر خواهد بود. نظریه شبکه عنوان می کند که اشخاص، موقعیتها، بازیگران جمعی و نهایتا هر کلیتی که بتواند با کلیت دیگری مرتبط گردد، واحدهای تشکیل دهنده یک شبکه اجتماعی را تشکیل می دهند. ارتباط این واحدها می تواند منابع متفاوتی داشته باشد: جریان اطلاعات، پول، کالا، خدمات، تاثیرات، احساسات، تفاوتها، اعتبار اجتماعی و نهایتا هر نیرو یا منبعی که بتواند دیگران را به یکدیگر پیوند دهد (همان: ۵۰۴). مسئولیت اجتماعی نوعی از ارتباط بین انسانهاست که بر مبنای جریان احساسات قرار گرفته است. چارچوب نظری این مقاله بر مبنای رهیافت روانشناسی اجتماعی با تاکید بر نظریه یادگیری اجتماعی باندورا است. بر اساس این نظریه فرد با مشاهده مدلی از رفتار مطلوب برای خلق رفتار جدید، ایده و انگیزشی پیدا می کند. در نظریه یادگیری

دست به پیش بینی می زند. از آنجا که انسان از تواناییهای شناختی برخوردار است می تواند میان الگوهای موجود، تنها به بعضی از آنها توجه کند. یعنی انسان تا حدودی دارای حق انتخاب است (احمدی و جمهوری، ۱۳۸۰: ۷۵-۷۱) و می تواند به انتخابی دست بزند که برای او و اطرافیانش رضایتمندی ایجاد کند. در نظریه نقش افراد به ساختار اجتماعی بزرگتری مرتبط هستند و هر شخص در داخل تعدادی از نظامهای پایگاهی، موضعی را اشغال می کند. نقش مفهوم کلیدی است که فرد و ساختار اجتماعی را به یکدیگر مرتبط می کند (Turner, 2003:385). فرد با گرفتن نقش و ایفای آن در شبکه اجتماعی با دیگران قرار می گیرد و این ارتباط باید به گونه ای باشد که هم رضایت فرد و هم رضایت دیگران حاصل شود که این مهم در پرتو رفتار مسئولانه حاصل می شود.

آخرین رویکرد مربوط به رویکرد جامعه شناختی می باشد که نظریه هویت^۱ و نظریه شبکه^۲ را در بر می گیرد. در نظریه هویت استرایکر، رفتار اجتماعی انسانها بوسیله تشخیص نمادی در همه جنبه های محیط چه فیزیکی و چه اجتماعی سازماندهی شده است. در میان آنها نمادها مهمترین هستند و مرتبط به معانی جایگاههایی هستند که انسانها در ساختار اجتماعی اشغال کرده اند. این جایگاهها انتظارات مشترکی را درباره اینکه مردم چطور باید رفتار کنند و چطور نقشهایشان را انجام دهند و بطور کلی چطور خودشان را در ارتباط با دیگران انطباق دهند، با خود به همراه

¹- Identity Theory

²- Network Theory

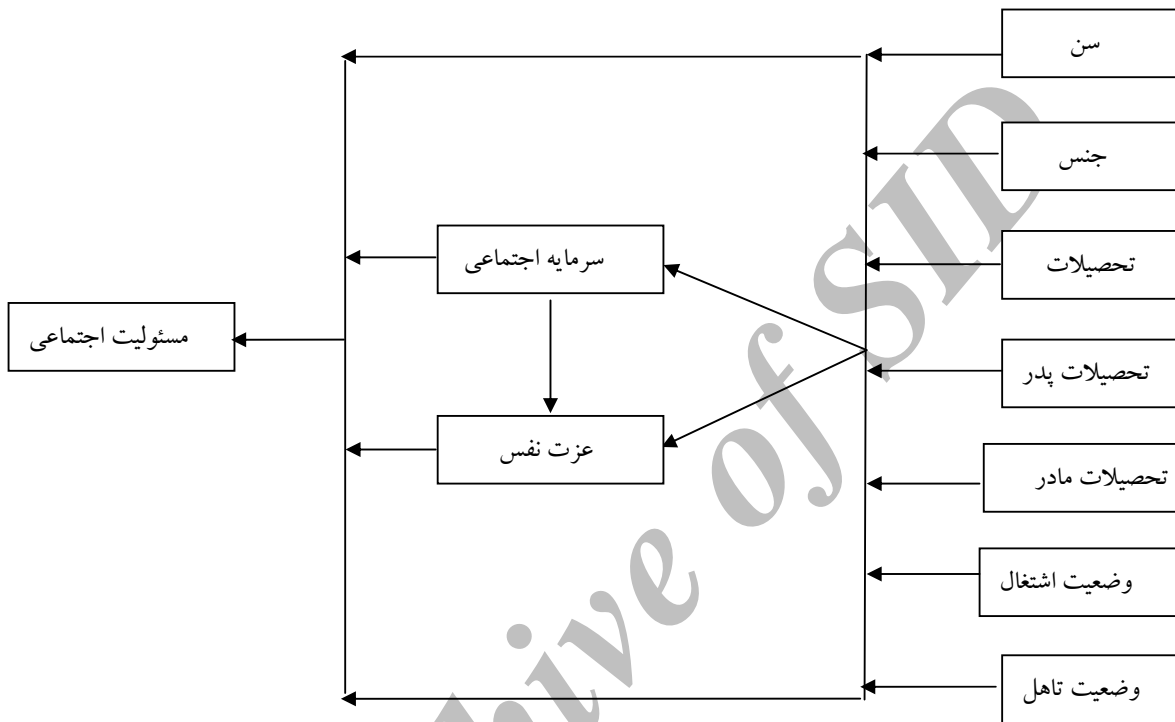
می‌گذارند. باندورا تاکید می‌کند که ویژگی‌هایی از خود یادگیرنده نیز موجب توجه و یادگیری می‌شود که از جمله این عوامل می‌توان استعداد و آمادگی ادراکی و شناختی را نام برد. نمودار ۱ مدل تجربی تحقیق را نشان می‌دهد. در این مدل متغیرهای سن، جنس، وضعیت تاهل و موقعیت اجتماعی به عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده‌اند که موقعیت اجتماعی شامل تحصیلات فرد و تحصیلات والدین او و وضعیت اشتغال می‌باشد. متغیرهای واسطه در این مدل شامل سرمایه اجتماعی و عزت نفس می‌باشد. عزت نفس از جمله عوامل مرتبط با ویژگی‌های یادگیرنده است و متغیر سرمایه اجتماعی با توجه به تحقیقات پیشین و کنجکاوی محقق وارد مدل شده است. بدین صورت که هر چه موقعیت اجتماعی فرد بالاتر باشد دارای سرمایه اجتماعی بیشتری خواهد بود و سرمایه اجتماعی بیشتر باعث افزایش مسئولیت اجتماعی می‌شود.

مدل تحقیق

بررسی نگرش‌های گوناگون در ارتباط با مسئولیت اجتماعی این امکان را داد تا چشم‌اندازهای تحلیلی خود را وسعت داده و وجوه گوناگون آن را روشن کنیم تا در نهایت چارچوب مناسبی برگزیده شود. این مقاله در صدد است با استفاده از چارچوب نظری، فرضیه‌های اساسی تحقیق، متغیرها و روابط میان آنها را مشخص کند. نمودار زیر روابط بین متغیرهای این تحقیق را در قالب مدل تجربی تحقیق نشان می‌دهد.

اجتماعی بر نقش عوامل جامعه‌پذیری از جمله خانواده، گروه همسالان، رسانه‌های جمعی تاکید بسیاری می‌شود. همچنین در کنار این عوامل، عوامل محیطی نیز بر رفتار انسان تاثیر می‌گذارند. باندورا تاکید می‌کند که ویژگی‌هایی از خود یادگیرنده نیز موجب توجه و یادگیری می‌شود که از جمله این عوامل می‌توان استعداد و آمادگی ادراکی و شناختی را نام برد. در سال‌های اولیه رشد، مدل‌سازی کودکان تا حد زیادی به تقلید آبی محدود است: به موازات رشد مهارت‌های کودکان در تجربه نماد سازی و انتقال آن به جهات حرکتی، توانمندی‌شان برای مدل‌سازی از الگوهای پیچیده رفتار افزایش می‌یابد (Bandura, 1977: 42). بنابراین لزومی ندارد که والدین یا معلمان بیان کنند که مسئولیت چیز خوبی است یا باید فرد مسئولیت‌پذیری بود، بلکه رفتارشان منبع الهام برای کودکان است. به عبارت دیگر آنها با رفتار خود مسئولیت‌پذیری را انتقال می‌دهند. البته والدین تنها منبع انحصاری داوری‌ها و رفتار اخلاقی کودکان نیستند. دیگر بزرگسالان، همسالان و مدل‌های نمادین نیز نقش بس‌مهمی به عهده دارند. کودکانی که با معیارهای متعارضی روبرو می‌شوند، معیارهای مختلفی برای رفتار خواهند آموخت (Bandura, 1963: 56). همانطور که بیان شد بر اساس نظریه یادگیری اجتماعی، فرد با مشاهده مدلی از رفتار مطلوب برای خلق رفتار جدید، ایده و انگیزشی پیدا می‌کند. در نظریه یادگیری اجتماعی بر نقش عوامل جامعه‌پذیری از جمله خانواده تاکید بسیاری می‌شود. همچنین در کنار این عوامل، عوامل محیطی نیز بر رفتار انسان تاثیر

نمودار ۱: مدل تجربی تحقیق

فرضیات تحقیق

فرضیات تحقیق عبارتند از:

۱- بین میزان سرمایه اجتماعی و مسئولیت اجتماعی رابطه وجود دارد.

۲- بین میزان عزت نفس و مسئولیت اجتماعی رابطه وجود دارد.

۳- بین میزان سرمایه اجتماعی و عزت نفس رابطه وجود دارد.

۴- بین متغیرهای جمعیتی (سن، جنس، تحصیلات، تحصیلات پدر، تحصیلات مادر، وضعیت اشتغال و وضعیت تاهل جوانان) و مسئولیت اجتماعی آنها رابطه وجود دارد.

روش شناسی تحقیق

روش مورد استفاده در این مقاله پیمایش می باشد. چارچوب نظری و فرضیات تحقیق نیز بکارگیری روش پیمایش را برای جمع آوری و تجزیه و تحلیل داده ها

طیف در نهایت رده سنی ۱۸-۲۹ سال برای این تحقیق در نظر گرفته شد.

لازم به ذکر است که آمار منتشر شده توسط مرکز آمار ایران برای گروه بندهای سنی ۵ ساله است. به عنوان مثال ۱۹-۱۵ و ۲۴-۲۰ و ... برای محاسبه تعداد افراد ۱۸ و ۱۹ ساله، با توجه به تعداد افراد گروه سنی ۱۵-۱۹ ساله، این مقدار را با تقسیم تعداد به ۵، بطور نسبی بدست آوردیم. با توجه به حجم وسیع جامعه آماری و عدم امکان جمع آوری اطلاعات از تمامی افراد به منظور تسهیل و تسریع پژوهش و صرفه جویی در وقت و هزینه، ناگزیر تعدادی از جامعه آماری به عنوان نمونه معرف به شیوه چند مرحله ای برای مطالعه انتخاب شدند. با توجه به ناهمگنی اقتصادی و اجتماعی شهر شیراز، از تقسیم بندی انجام شده توسط مقدس که شهر شیراز را به ۶ منطقه تقسیم نموده بود استفاده شده است (مقدس ب، ۱۳۷۴: ۴۷). این مناطق به ترتیب از بالاترین تا پایین ترین منطقه اقتصادی را شامل می شود. از این مناطق ۶ گانه، حوزه ها و سپس خانوارهایی بطور تصادفی انتخاب شده و آنگاه یکی از افراد خانواده که در دامنه سنی ۱۸-۲۹ قرار دارد مورد مصاحبه قرار می گیرد. در این مقاله برای حجم نمونه از جدول لین استفاده شده است (لین، ۱۹۷۴) و حجم نمونه ۴۰۰ نفر در نظر گرفته شد که از این تعداد ۳۸۶ پرسشنامه قابل بررسی بود. در پژوهش حاضر از اعتبار صوری^۲ و اعتبار سازه^۳ استفاده شده

ایجاب می کند. جمع آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه انجام گرفته است. جامعه آماری مورد مطالعه جوانان ۱۸ تا ۲۹ ساله شهر شیراز است که مطابق با سرشماری سال ۱۳۸۵ تعداد آنان بالغ بر ۵۰۴۴۰۴ نفر در شهر شیراز بوده است. از این تعداد ۲۴۶۸۰۴ نفر زن و ۲۵۷۶۰۰ نفر مرد هستند (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶). ملاک تعیین دوره جوانی در این تحقیق بر اساس نظر سازمان ملی جوانان فاصله سنی بین ۱۴-۲۹ سال است (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۱). بعد از انجام پیش آزمون^۱ با حجم نمونه ۶۰ نفر مشتمل بر ۳۰ نفر زن و ۳۰ نفر مرد و در هر گروه ۱۰ نفر در رده سنی ۱۸-۱۴، ۱۰ نفر در رده سنی ۲۳-۱۹ و ۱۰ نفر در رده سنی ۲۹-۲۴، ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش پایایی ابزار سنجش (پرسشنامه) محاسبه گردید. از آنجایی که ضرایب آلفای کرونباخ در طیف های سبک فرزند پروری و مسئولیت اجتماعی بسیار پایین بود و با توجه به اهمیتی که طیف مسئولیت اجتماعی به عنوان متغیر وابسته برای تحقیق داشت و همچنین نوع سوالات خاصی که در سنجش طیف مسئولیت اجتماعی بکار رفته بود، به نظر رسید که مقدار پایین ضرایب آلفای کرونباخ به دلیل کمی سن برخی پاسخگویان و بالغ نبودن آنان برای پاسخگویی به این سوالات می باشد. لذا افراد واقع در سن ۱۸-۱۴ را از نمونه حذف کرده و مجدداً ضریب آلفای کرونباخ را محاسبه کردیم. با توجه به مقدار بالای ضرایب آلفای کرونباخ برای هر

²- Face Validity

³- Construct Validity

¹- Pretest

این واقعیت است که گویه های مربوط به این متغیر با هم در بین برخی گویه ها همبستگی مناسبی دارند و برای برخی از آنها همبستگی چندان مناسبی وجود ندارد. برای مثال بین دو گویه X_4 و X_8 "کمک اقوام" و "شرکت در مراسم جشن همسایگان" هیچ همبستگی وجود ندارد، در عین حال بین دو گویه X_{14} و X_{15} همبستگی مناسبی وجود دارد. بررسی دقیق الگوی همبستگی نشان می دهد که گویه های به صورت خوشه هایی گرد هم آمده اند، به طوری که گویه های هر خوشه با همدیگر همبستگی دارند و با گویه های موجود در خوشه های دیگر همبستگی ندارند. آزمون K_{mo} جهت مناسب بودن همبستگی بین گویه ها در ماتریس به کار می رود، دامنه این آماره بین ۰ و ۱ می باشد. آز آنجایی که K_{mo} در این معادل ۰/۸۱ می باشد، لذا نیازی به حذف هیچ گویه ای از این مجموعه نمی باشد. آزمون کرویت بارتلت در سطح حداقل ۹۵ درصد اطمینان این معنی داری را نشان می دهد.

است و برای به دست آوردن روایی آن از آلفای کرونباخ استفاده گردید. برای اندازه گیری مسئولیت اجتماعی، سرمایه اجتماعی و عزت نفس از طیف لیکرت استفاده شده است. مقیاس مسئولیت اجتماعی در سال ۱۹۵۲ توسط گوگ^۱ و همکارانش ابداع شد. اصل این پرسشنامه ۵۶ گویه دارد که پاسخهای آن به صورت صحیح و غلط سنجیده شده است. با توجه به اینکه در ایران تا کنون از این پرسشنامه استفاده ای نشده است، یافته هایی که موید روایی و پایایی آن باشد بدست نیامده است. بعد از انجام پیش آزمون^۲ با حجم نمونه ۶۰ نفر مشتمل بر ۳۰ نفر زن و ۳۰ نفر مرد در رده های سنی مشتمل بر نمونه، ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش پایایی ابزار سنجش (پرسشنامه) محاسبه گردید و گویه هایی که موجب پایین آمدن آلفای کرونباخ شده بود حذف گردید و همچنین گویه ها با توجه به شرایط ایران بومی گردید.

جهت اعتبار صوری نیز پس از طراحی گویه های طیف های مربوطه (بر اساس تحقیقات انجام شده و دیدگاههای نظری، بخصوص چارچوب نظری رایج) در اختیار اساتید و کارشناسان دانشگاه قرار گرفت. اظهار نظر این افراد در راستای سنجش گویه های هر طیف، در نهایت به گزینش گویه های مناسب برای هر طیف منجر شد. جهت ارزیابی اعتبار سازه ای طیف سرمایه اجتماعی، ضمن استناد به مبانی نظری تحقیق از تحلیل عامل^۳ نیز استفاده شد. داده های جدول ۱ بیانگر

^۱- Gough

^۲- Pretest

^۳- Factor Analysis

جدول ۱ میزان آلفای کرونباخ گویه های هر طیف (n=386)

طیف ها	مسئولیت اجتماعی	سرمایه اجتماعی	عزت نفس
تعداد گویه	۲۳	۲۰	۱۰
ضریب آلفا	۰/۷۵	۰/۸۴	۰/۷۸

جدول ۲ ماتریس همبستگی گویه های مختلف متغیر سرمایه اجتماعی در تحلیل عامل

گویه ها	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17	X18	X19	X20	
X1	۱																				
X2	۰/۳۰	۱																			
X3	۰/۲۷	۰/۴۱	۱																		
X4	۰/۴۷	۰/۲۳	۰/۲۸	۱																	
X5	۰/۱۵	۰/۴۹	۰/۲۳	۰/۲۸	۱																
X6	۰/۲۲	۰/۱۹	۰/۴۴	۰/۲۹	۰/۲۹	۱															
X7	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۲۰	۰/۰۵	۰/۰۸	۰/۲۱	۱														
X8	۰/۰۲	۰/۱۷	۰/۳۰	-	۰/۰۷	۰/۲۲	۰/۵۱	۱													
X9	۰/۱۴	۰/۱۵	۰/۳۱	۰/۰۹	۰/۱۲	۰/۲۱	۰/۵۲	۰/۵۱	۱												
X10	۰/۱۰	۰/۰۹	۰/۲۲	۰/۱۰	۰/۰۹	۰/۱۷	۰/۳۳	۰/۳۴	۰/۵۱	۱											
X11	۰/۰۸	۰/۱۱	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۰۹	۰/۱۰	۰/۱۴	۰/۲۶	۰/۲۳	۰/۳۰	۱										
X12	۰/۲۵	۰/۰۹	۰/۰۶	۰/۲۷	۰/۰۴	۰/۰۹	۰/۱۱	-	۰/۰۵	۰/۰۶	۰/۰۹	۱									
X13	۰/۲۵	۰/۰۴	۰/۱۱	۰/۲۷	۰/۰۶	۰/۰۸	۰/۰۵	-	۰/۱۰	۰/۱۰	۰/۰۵	۰/۳۱	۱								
X14	۰/۴۱	۰/۱۹	۰/۳۰	۰/۴۹	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۱۲	۰/۰۵	۰/۱۸	۰/۱۷	۰/۱۲	۰/۳۵	۰/۵۶	۱							
X15	۰/۳۴	۰/۲۳	۰/۲۶	۰/۴۴	۰/۲۰	۰/۱۳	۰/۱۵	۰/۱۱	۰/۱۵	۰/۱۹	۰/۱۷	۰/۲۳	۰/۳۷	۰/۶۹	۱						
X16	۰/۰۶	۰/۲۵	۰/۲۵	۰/۱۱	۰/۲۸	۰/۲۲	۰/۱۴	۰/۱۸	۰/۱۲	۰/۱۸	۰/۱۶	۰/۱۵	۰/۱۵	۰/۲۶	۰/۲۹	۱					
X17	۰/۱۷	۰/۴۱	۰/۱۹	۰/۰۸	۰/۴۰	۰/۰۶	۰/۰۵	۰/۱۲	۰/۰۷	۰/۱۵	۰/۱۷	۰/۰۳	۰/۰۸	۰/۱۵	۰/۲۲	۰/۵۲	۱				
X18	۰/۱۱	۰/۱۹	۰/۴۴	۰/۱۳	۰/۱۵	۰/۴۸	۰/۳۲	۰/۳۳	۰/۳۶	۰/۲۶	۰/۰۴	۰/۱۵	۰/۱۵	۰/۳۲	۰/۳۰	۰/۱۷	۰/۱۷	۱			
X19	۰/۲۶	۰/۱۹	۰/۳۵	۰/۳۰	۰/۱۴	۰/۲۷	۰/۲۲	۰/۲۸	۰/۲۳	۰/۱۵	۰/۱۵	۰/۱۸	۰/۲۲	۰/۴۶	۰/۴۳	۰/۲۱	۰/۱۶	۰/۵۱	۱		
X20	۰/۰۹	۰/۳۱	۰/۲۴	۰/۰۶	۰/۰۷	۰/۲۴	۰/۲۰	۰/۱۳	۰/۱۹	۰/۱۳	۰/۰۷	۰/۱۴	۰/۱۱	۰/۲۲	۰/۲۴	۰/۲۱	۰/۱۴	۰/۴۲	۰/۵۵	۱	

برای تشخیص اینکه چه گویه هایی به چه عاملی تعلق دارد از " دوران عامل"^۱ استفاده می شود. از پرکاربردترین روشهای دوران عامل " دوران واریماکس"^۲ است. این روش تعلق هر گویه به یک عامل را برای ما مشخص می کند. در این روش ضرایب کم و زیاد ماتریس دوران یافته، تعلق متغیرها به عامل ها را به وضوح نشان می دهد. جدول شماره ۲ نحوه توزیع گویه ها در بین عاملها را نشان می دهند. مثلا گویه های X₇، X₈، X₉ و X₁₀ در ستون اول عامل اعتماد اجتماعی را نشان می دهند.

جدول ۳: ماتریس عامل دوران یافته

گویه ها	عامل ۱ اعتماد اجتماعی	عامل ۲ مشارکت اجتماعی	عامل ۳ تعلق اجتماعی
X ₁	۰/۶۳	-	-
X ₂	-	-	۰/۷۴
X ₃	۰/۴۳	-	-
X ₄	-	۰/۶۵	-
X ₅	-	-	۰/۷۵
X ₆	۰/۴۰	-	-
X ₇	۰/۷۱	-	-
X ₈	۰/۷۴	-	-
X ₉	۰/۷۷	-	-
X ₁₀	۰/۶۱	-	-
X ₁₁	۰/۳۲	-	-
X ₁₂	-	۰/۵۵	-
X ₁₃	-	۰/۶۶	-
X ₁₄	-	۰/۸۳	-
X ₁₅	-	۰/۶۹	-
X ₁₆	-	-	۰/۵۶
X ₁₇	-	-	۰/۷۵
X ₁₈	۰/۶۱	-	-
X ₁₉	-	۰/۵۰	-
X ₂₀	۰/۴۴	-	-

¹- Factor Rotation

²- Varimax Rotation

جدول ۴: گویه‌های مربوط به طیف مسئولیت اجتماعی

گویه‌ها
۱- هر خانواده‌ای باید در تمیزی شهرش بکوشد.
۲- بدون پرداخت کرایه سوار اتوبوس نمی‌شوم، حتی اگر بدانم راننده متوجه نمی‌شود.
۳- هنگام فعالیت در انجمن‌ها دوست دارم وظایفی به عهده بگیرم.
۴- هر شهروندی باید مقداری از وقتش را صرف مسائل ملی کند.
۵- برای من کشور خودم مهم است و به سایر کشورها کاری ندارم.
۶- خیلی خوب است تا در جاهای مختلف پارتی داشته باشیم تا کارمان زودتر راه بیفتد.
۷- مخفی کردن درآمد برای فرار از مالیات نوعی خیانت به دولت است.
۸- اگر در کاری که به من محول می‌شود کم و کاستی باشد حتماً آنرا عنوان می‌کنم.
۹- حمایت از افراد معلول و از کار افتاده وظیفه همگانی است.
۱۰- یکی از کارهایی که می‌توانم برای اجتماعم انجام دهم پرداخت مالیات است.
۱۱- مردم وظیفه دارند از والدین سالمند خود مراقبت کنند.
۱۲- وقتی کسی در حق من کار اشتباهی انجام می‌دهد دوست دارم تلافی کنم.
۱۳- معمولاً کارهایم را خودم انجام می‌دهم تا اینکه دیگران به من بگویند.
۱۴- زمانیکه بر روی بازی یا مسابقه‌ای شرط بندی می‌کنم بیشتر لذت می‌برم.
۱۵- من به فکر کمک به مردم فقیر هستم.
۱۶- دولت باید برای کاهش شکاف بین کشورهای فقیر و ثروتمند تلاش بیشتری کند.
۱۷- برای کمک به مردم فقیر، باید مشتاق پرداخت مالیات بیشتری باشیم.
۱۸- کمک برای رفع بی‌عدالتی و ظلم در جهان به من احساس ارزشمندی می‌دهد.
۱۹- بازیافت روزنامه، بطری ضروری است، حتی اگر مستلزم پرداخت سوبسید باشد.
۲۰- هر روز تلاش می‌کنم تا به حفظ محیط زیست توجه کنم.
۲۱- من فکر می‌کنم منابع ملی و محیط زیست متعلق به نسل آینده نیز هست.
۲۲- علیرغم تلاشها جلوگیری از تخریب محیط زیست غیر ممکن است.
۲۳- مشکلات زیادی در مورد بی‌خانمانها وجود دارد که فرصت فکر به سایر کشورها نیست.

جدول ۵: گویه های مربوط به طیف سرمایه اجتماعی

گویه ها
۱- تا چه حد به بستگانان اعتماد دارید؟
۲- تا چه حد به دوستانان اعتماد دارید؟
۳- تا چه حد به همسایگانان اعتماد دارید؟
۴- در صورت نیاز به کمک، کمک اقوام چقدر است؟
۵- در صورت نیاز به کمک، کمک دوستان چقدر است؟
۶- در صورت نیاز به کمک، کمک همسایه ها چقدر است؟
۷- تا چه حد در مراسم ختم همسایه ها و هم محلی ها شرکت می کنید؟
۸- تا چه حد در مراسم جشن و شادی همسایه ها و هم محلی ها شرکت می کنید؟
۹- تا چه حد در کمک به گروههای محلی شرکت می کنید؟
۱۰- تا چه حد در برنامه های مدرسه و جوانان شرکت می کنید؟
۱۱- تا چه حد در مراسم جشن و سرور در خانه دوستان شرکت می کنید؟
۱۲- تا چه حد احساس تعلق به پدر و مادرتان دارید؟
۱۳- تا چه حد احساس تعلق به پدر بزرگ و مادر بزرگان دارید؟
۱۴- تا چه حد احساس تعلق به عمه، عمو، خاله، دایی تان دارید؟
۱۵- تا چه حد احساس تعلق به فرزندان عمه، عمو، خاله و دایی تان دارید؟
۱۶- تا چه حد احساس تعلق به همکاران و همکلاسیهاتان دارید؟
۱۷- تا چه حد احساس تعلق به دوستانان دارید؟
۱۸- تا چه حد احساس تعلق به همسایه های تان دارید؟
۱۹- تا چه حد احساس تعلق به مردم قوم و طایفه تان دارید؟
۲۰- تا چه حد احساس تعلق به همشهری های تان دارید؟

یافته‌های تحقیق

داده‌های تحقیق حاصل استخراج پرسشنامه‌هایی است که توسط ۳۸۶ نفر جوان در رده سنی ۱۸-۲۹ سال تکمیل گردیده و اساس تجزیه و تحلیل یافته پژوهش حاضر قرار گرفته است. پس از پایان گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ها استخراج و آنگاه به کامپیوتر انتقال یافت و سپس با استفاده از بسته نرم افزار آماری برای علوم اجتماعی^۱ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. تجزیه و تحلیل داده‌ها به وسیله شاخص‌های آمار توصیفی، جداول متقاطع ضرایب همبستگی و تحلیل واریانس، رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر صورت گرفت. شاخص اصلی در این تحقیق مسئولیت اجتماعی می‌باشد. میانگین نمره این متغیر برای افراد مورد مطالعه برابر ۸۶/۱۸ می‌باشد. این نمره در مقایسه با دامنه نمره (۲۳ تا ۱۱۵) در حد بالایی است و مسئولیت اجتماعی نسبتاً بالایی را نشان می‌دهد. شاخص دیگر سرمایه اجتماعی است که میانگین نمره آن برای افراد مورد مطالعه ۵۹/۰۹۱ می‌باشد که این نمره در مقایسه با دامنه (۲۰ تا ۱۰۰) سرمایه اجتماعی در حد متوسط را نشان می‌دهد. آخرین شاخص مربوط به عزت نفس است که میانگین نمره آن برای افراد مورد مطالعه ۳۵/۹۸ می‌باشد که این نمره در

مقایسه با دامنه (۱۰ تا ۵۰) بیانگر میزان بالای سطح

عزت نفس می‌باشد.

بررسی فرضیه‌ها

آزمون فرضیات تحقیق با استفاده از دو تکنیک آماری ضریب همبستگی پیرسون^۲ و تحلیل واریانس^۳ انجام گرفت. جدول شماره ۴ ضریب همبستگی پیرسون برای متغیرهای مستقل در سطح سنجش فاصله‌ای را نشان می‌دهد. آمارهای جدول نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین سرمایه اجتماعی، عزت نفس، سن و تحصیلات با مسئولیت اجتماعی وجود دارد. این فرضیه‌ها حداقل در سطح ۹۵ درصد معنادار بوده و تایید شده‌اند. همچنین بین متغیرهای تحصیلات پدر و تحصیلات مادر با مسئولیت اجتماعی رابطه معناداری وجود ندارد و این فرضیات تایید نمی‌شود.

^۲- Pearson Correlation

^۳- Analysis of Variance (ANOVA)

^۱- Statistical Package for Social Science

جدول ۶: ضریب همبستگی بین متغیرهای مستقل و مسئولیت اجتماعی

متغیرهای مستقل	میانگین	انحراف معیار	I پیرسون	معنی داری
سرمایه اجتماعی	۵۹/۰۸	۱۱/۰۹	۰/۳۰	۰/۰۰۰
عزت نفس	۳۵/۹۸	۶/۰۶	۰/۱۹	۰/۰۰۰
سن	۲۳/۴۷	۳/۳۸	۰/۲۲	۰/۰۰۰
تحصیلات	۱۳/۳۳	۲/۵۸	۰/۱۶	۰/۰۰۱
تحصیلات پدر	۱۰/۰۳	۴/۹۱	۰/۰۲	۰/۵۷
تحصیلات مادر	۸/۷۶	۴/۳۵	۰/۰۳	۰/۵۰

آمارهای موجود در این جدول میانگین نمره مسئولیت اجتماعی زنان (۸۷/۸۹) بیشتر از میانگین نمره مسئولیت اجتماعی مردان (۸۴/۳۵) می باشد. این تفاوت مشاهده شده در بین این میانگین ها بر اساس آزمون F برابر ۱۶/۱۳ که در سطح حداقل ۹۵ درصد معنی دار است.

جهت آزمون فرضیه هایی که متغیرهای مستقل آنها در سطح سنجش اسمی یا ترتیبی قرار دارند از آزمون F برای مقایسه میانگین ها استفاده شده است. جدول شماره ۵ آزمون تفاوت میانگین مسئولیت اجتماعی افراد بر حسب جنسیت را نشان می دهد. با توجه به

جدول ۷: آزمون تفاوت میانگین مسئولیت اجتماعی بر حسب جنس افراد نمونه

جنسیت	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	مقدار F	سطح معنی داری
زن	۱۹۸	۸۷/۸۹	۷/۹۵	۱۶/۱۳	۰/۰۰۰
مرد	۱۸۸	۸۴/۳۵	۹/۳۲		

متهل به ترتیب (۸۵/۵۱) و (۸۷/۸۳) می باشد که با توجه به سطح معنی داری و مقدار F این فرضیه معنی دار است، یعنی افراد متاهل از مسئولیت اجتماعی بالاتری برخوردارند.

جدول شماره ۶ آزمون تفاوت میانگین مسئولیت اجتماعی بر حسب تاهل افراد نمونه را نشان می دهد. با توجه به آمارهای موجود در این جدول، میانگین نمره مشاهده شده مسئولیت اجتماعی برای افراد مجرد و

جدول ۸: آزمون تفاوت میانگین مسئولیت اجتماعی بر حسب تاهل افراد نمونه

وضعیت تاهل	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	مقدار F	سطح معنی داری
مجرد	۲۷۷	۸۵/۵۱	۸/۹۰	۵/۴۷	۰/۰۲
متاهل	۱۰۹	۸۷/۸۳	۸/۳۹		

بطوریکه میانگین نمره مشاهده شده مسئولیت اجتماعی برای افراد شاغل و غیر شاغل به ترتیب (۸۵/۹۲) و (۸۶/۴۵) می باشد، لذا با توجه به سطح معنی داری ۹۵٪ و مقدار F می توان این فرضیه را رد کرد.

جدول ۷ آزمون تفاوت میانگین مسئولیت اجتماعی جوانان بر حسب وضعیت اشتغال افراد نمونه را نشان می دهد. با توجه به آمارهای موجود در این جدول، میانگین نمره افراد شاغل و غیر شاغل در این فرضیه تقریباً یکی است و تفاوت چندانی با هم ندارند،

جدول ۹: آزمون تفاوت میانگین مسئولیت اجتماعی بر حسب وضعیت اشتغال افراد نمونه

وضعیت اشتغال	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	مقدار F	سطح معنی داری
شاغل	۲۰۸	۸۵/۹۲	۸/۸۹	۰/۳۴	۰/۵۵
غیر شاغل	۱۷۸	۸۶/۴۵	۸/۷۴		

آزمون ساختاری مدل

در مقاله حاضر جهت آزمون مدل از روش رگرسیون چند متغیره به شیوه گام به گام^۱ استفاده شده است. در این روش متغیرهای مختلف به ترتیب میزان اهمیت در تبیین متغیر وابسته وارد معادله می شوند و متغیرهایی که تاثیری در توضیح متغیر وابسته نداشته باشند، خارج از معادله قرار می گیرند. قابل ذکر است برای استفاده از این روش متغیرهای اسمی مانند جنسیت یا وضعیت تاهل به صورت ساختگی^۲ وارد تحلیل شده اند. با توجه به مدل تحقیق از ۳ معادله رگرسیونی استفاده به عمل آمده است. چون در این تحقیق ۲ متغیر اصلی (سرمایه اجتماعی و عزت نفس) به صورت متغیرهای واسطه ای از یک طرف برای متغیرهای اقتصادی-اجتماعی در نقش متغیر وابسته و از طرف دیگر برای متغیر وابسته (مسئولیت اجتماعی) در نقش متغیرهای مستقل عمل می کنند. در این معادلات رگرسیونی برای متغیرهای درون معادله نظیر ضرایب رگرسیونی برای نمرات خام (B) و نمرات استاندارد (Beta) و نیز آزمون T برای ضرایب B را می توان در این جداول مشاهده نمود. جدول شماره ۸ مربوط به تحلیل چند متغیره متغیرهای مستقل جهت پیش بینی متغیر وابسته مسئولیت اجتماعی می باشد. در اینجا کل متغیرهای مستقل

زمینه ای و مستقل واسطه ای به شیوه گام به گام وارد معادله شده اند و ۴ متغیر سرمایه اجتماعی، سن، جنس و عزت نفس به ترتیب میزان اهمیت در تبیین متغیر وابسته وارد معادله شده اند. همانطور که در جدول شماره ۸ ملاحظه می شود، آزمون T نشان می دهد که ضریب بتا برای این ۶ متغیر حداقل در سطح ۹۵ درصد اطمینان از لحاظ آماری معنا دار است. اولین متغیری که در معادله رگرسیونی وارد شده است، سرمایه اجتماعی می باشد. نتایج نشان می دهد که بین این متغیر و مسئولیت اجتماعی همبستگی وجود دارد، به این معنا که هر چه میزان سرمایه اجتماعی بالاتر باشد، مسئولیت اجتماعی آنها به مراتب بیشتر خواهد بود. در مرحله دوم متغیر سن وارد معادله شده است و همانطور که نتایج جدول نشان می دهد مقدار T برای این متغیر برابر (۴/۶۳) و ضریب معناداری (Sig. T=۰/۰۰۰) مرحله سوم متغیر جنسیت وارد معادله شده است که مقدار T برای این متغیر برابر (۴/۸۴) و ضریب معناداری (۰/۰۰۰) می باشد. در مرحله آخر متغیر عزت نفس وارد معادله شده است. هر ۴ متغیر در مجموع توانسته اند ۲۰ درصد از واریانس متغیر وابسته یعنی مسئولیت اجتماعی را تبیین کنند ($R^2=۰/۲۰$).

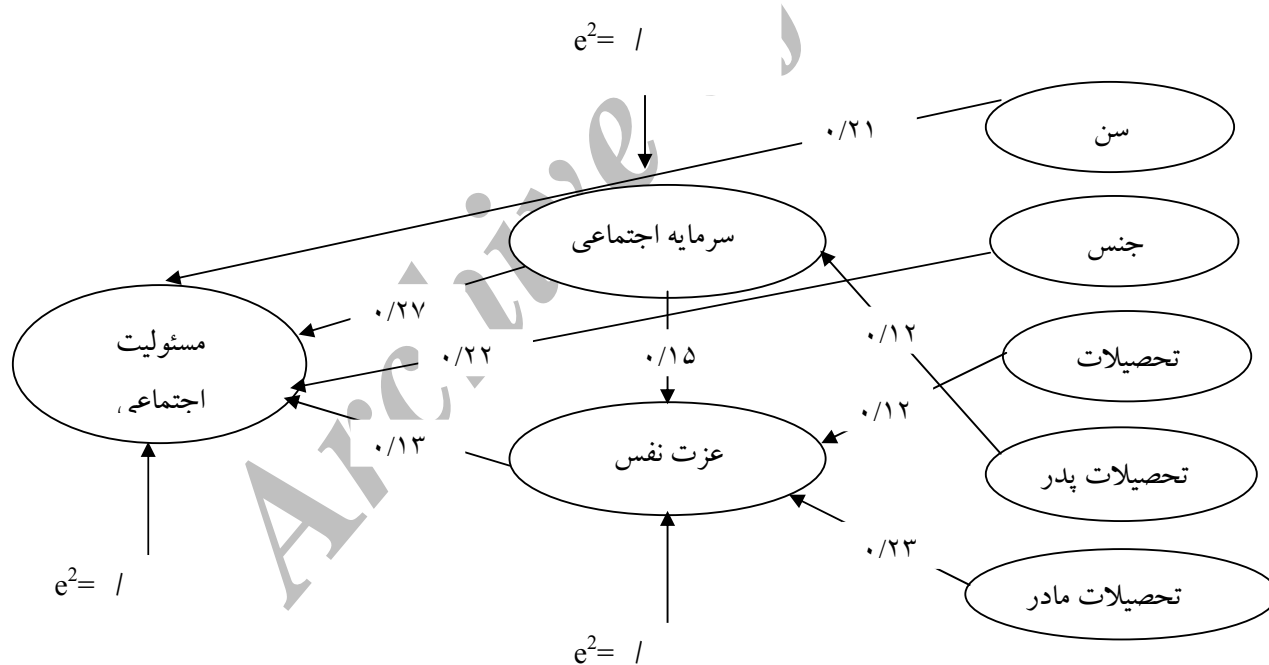
^۱- Stepwise

^۲- Dummy

جدول ۱۰: عناصر متغیرهای درون معادله برای پیش‌بینی مسئولیت اجتماعی

مرحله	نام متغیرها	ضریب B	ضریب Beta	T آزمون	Sig	R ²
۱	سرمایه اجتماعی	۰/۲۲	۰/۲۷	۵/۹۵	۰/۰۰۰	۰/۰۹
۲	سن	۰/۵۵	۰/۲۱	۴/۶۳	۰/۰۰۰	۰/۱۳
۳	جنس	۳/۹۰	۰/۲۲	۴/۸۴	۰/۰۰۰	۰/۱۸
۴	عزت نفس	۰/۱۹	۰/۱۳	۲/۸۵	۰/۰۰۰	۰/۲۰

مدل تحلیل مسیر

مشخص شده است. وزن بتا برای این متغیر در مرحله ورود مستقیم برابر ۰/۲۷ می‌باشد که بیشترین رابطه را با متغیر مستقل دارد. از متغیرهایی که به صورت غیر

با توجه به مدل مسیر می‌توان گفت در میان شاخصهای گنجانده شده در مدل، بیشترین تاثیر مستقیم بر مسئولیت اجتماعی توسط متغیر سرمایه اجتماعی

تجربی تحقیق نشان می دهد. مقایسه ضرایب این تاثیر را آشکار می سازند که بیشترین اثر علی مستقیم و بیشترین اثر علی غیر مستقیم مربوط به کدام یک از متغیرها می باشد.

مستقیم بیشترین رابطه را بر مسئولیت اجتماعی داشته اند، به ترتیب تحصیلات پدر، تحصیلات مادر و تحصیلات فرد می باشد. جدول شماره ۹ اثرات مستقیم و غیر مستقیم و کل هر یک از متغیرها بر مسئولیت اجتماعی را طبق مدل

جدول ۱۱: اثرات مستقیم، غیر مستقیم و کل متغیرهای مستقل بر مسئولیت اجتماعی

متغیرها	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	اثر کل
سرمایه اجتماعی	۰/۲۷	۰/۰۱	۰/۲۸
جنسیت	۰/۲۲	-	۰/۲۲
سن	۰/۲۱	-	۰/۲۱
عزت نفس	۰/۱۳	-	۰/۱۳
تحصیلات پدر	-	۰/۰۳	۰/۰۳
تحصیلات مادر	-	۰/۰۲	۰/۰۲
تحصیلات	-	۰/۰۱	۰/۰۱

بحث و نتیجه گیری

مسئولیت اجتماعی به عنوان پدیده ای جامعه شناختی و روانشناختی نه تنها در بهبود زندگی تک تک افراد نقش دارد، بلکه نوعی زندگی سالم و مثبت را برای سایر افراد و جامعه فراهم می آورد. نتایج رگرسیون چند متغیره نشان می دهد که مسئولیت اجتماعی مستقیماً تحت تاثیر متغیرهای سرمایه اجتماعی، عزت نفس، سن و جنسیت قرار گرفته است و در مجموع متغیرها توانسته اند ۲۰ درصد از واریانس متغیر وابسته یعنی مسئولیت اجتماعی را تبیین کنند

یکی از عوامل مهم مرتبط با $(R^2=0/20)$ مسئولیت اجتماعی، سرمایه اجتماعی است. با گذر جوامع از حالت سنتی به صنعتی و فراصنعتی سرمایه اجتماعی اهمیت زیادی پیدا می کند، به نحوی که امروزه مورد توجه قرار گرفته است. در جامعه ما نیز به عنوان جامعه ای در حال گذار از یک مرحله نیمه صنعتی به یک جامعه صنعتی، سرمایه اجتماعی حائز اهمیت شده است. زندگی در ساختار جدید و متفاوت از گذشته، مستلزم همکاری و عضویت در شبکه های اجتماعی می باشد. نتایج حاکی از این تحقیق نشان می

شود، حاصل تجربیات محقق در فرایند پژوهش می‌باشد.

- با توجه به اینکه جوانان جمعیت وسیعی را تشکیل می‌دهند، برنامه ریزی و بستر سازی فرهنگی برای جوانان می‌تواند به بهبود زندگی در کل جامعه کمک شایانی بکند. تقویت بحثی به نام مسئولیت اجتماعی جوانان به استحکام و رشد ارزشها، اصول و تعهدات در جامعه و برای خود جوانان منجر می‌شود. از آنجا که این مهم در زندگی افراد جامعه هدف اساسی و محوری نظام اجتماعی است، لذا میزان تحقق این هدف شاخص توانمندی نظام اجتماعی به شمار می‌آید.

- آموزش در مدرسه اهمیت فوق العاده ای دارد. لذا در سالهای اولیه جامعه پذیری کودک و همچنین در جریان ارتباط با همسالان در مدرسه آموزش کار گروهی به آنها داده شود و مدیریت تعاملات اجتماعی و مهارتهای زندگی را فرا گیرند.

- هماهنگی نهادهای اجتماع در زمینه سازی، ایجاد و رشد مسئولیت اجتماعی در جوانان به گونه ای که جوانان تشویق به دوست داشتن هموع، تمرین وفاق جمعی، همسازی و سازگاری شوند و شرایط به گونه ای فراهم شود که بتوانند روابط و مناسبات خود را با مردم محکم سازند و رفتارشان بر اساس روحیه جمع گرایی و مصالح اجتماعی در عین حفظ منافع فردی باشد.

- توجه به کار و خدمات داوطلبانه اجتماعی، از جمله فضا سازی برای مشارکت فعالانه در سازمانهای مردم نهاد (NGO) در عین حرمت گذاری به مردم و

دهد هر اندازه افراد در این ساختار دارای سرمایه اجتماعی بالاتری باشند، مسئولیت اجتماعی آنان بیشتر خواهد بود. البته لازم به ذکر است که نمره سرمایه اجتماعی در این تحقیق، بیشتر مربوط به ارتباطات و روابط خویشاوندی است که این مساله خود مویذ ریشه های سنتی سرمایه اجتماعی در بین جوانان است و لازم است ضمن تقویت و حفظ این ارتباطات خانوادگی، زمینه مناسب برای مشارکت فعالانه جوانان در سازمانهای غیردولتی و مردم نهاد نیز فراهم شود که مشارکت جوانان را در همه زمینه های اجتماعی، فرهنگی، ادبی و هنری می‌طلبد.

یافته های این پژوهش در مواردی با یافته های تحقیقات پیشین هماهنگ است. در تحقیق چییات (۱۹۸۶) یافته ها حاکی از ارتباط بین سن و مسئولیت اجتماعی است که این فرضیه در پژوهش حاضر نیز تایید شده است و بین سن و مسئولیت اجتماعی رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد (Chebat :1986). در پژوهش راندولف و همکاران (۲۰۰۸) یافته ها نشان می‌دهد که مسئولیت اجتماعی مردان اندکی کمتر از زنان است که همانطور که قبلا مشاهده نمودیم این تفاوت معنی دار است و با یافته های تحقیق حاضر تطابق دارد.

یکی از مراحل بسیار ضروری پایان هر پژوهشی ارائه پیشنهادات و راهکارها برای پژوهشهای آتی و همچنین سازمانهای مربوطه می‌باشد. از آنجا که اغلب اعتقاد بر این است که کارهای علمی بایستی مکمل همدیگر باشند، اغلب پیشنهاداتی که در این قسمت مطرح می

رعایت ضوابط و مقررات. جوانان باید بتوانند مسئولیت پذیری خود را در جامعه به نمایش بگذارند و نشان دهند که به سرنوشت دیگران علاقه مند هستند.

منابع

احمدی، حسن و جمهری، فرهاد (۱۳۸۰). روانشناسی رشد ۲، نوجوانی، جوانی، میانسالی و پیری. تهران: انتشارات پردیس.

سازمان ملی جوانان (۱۳۸۱). گزیده ای از نتایج پژوهش ملی در وضعیت و نگرش و مسائل جوانان ایران. تهران: انتشارات روناس.

سازمان ملی جوانان (۱۳۷۶). نتایج نظر سنجی از داوطلبان شرکت کننده در آزمون سراسری سال ۱۳۷۵ دانشگاه آزاد اسلامی. تهران: انتشارات دبیرخانه شورای عالی جوانان.

سامانی، سیامک و فولاد چنگ، محبوبه (۱۳۸۵). روانشناسی نوجوانی. شیراز: انتشارات ملک سلیمان.

سبحانی نژاد، مهدی (۱۳۷۹). مسئولیت پذیری اجتماعی در برنامه ریزی درسی کنونی - دوره ابتدایی ایران و طرحی برای آینده. پایان نامه دکتری، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

فتحی آذر، اسکندر (۱۳۷۳). "رشد مسئولیت پذیری اجتماعی در نوجوانان و نقش آن در یادگیری". مجموعه مقالات سمپوزیوم جایگاه تربیت نوجوان و جوان. تهران: وزارت آموزش و پرورش، معاونت پرورشی.

فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۵). پایان نظم سرمایه اجتماعی و حفظ آن. ترجمه غلامعباس توسلی. تهران: نشر حکایت قلم نوین.

مرکز آمار ایران (۱۳۸۶). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵، استان فارس، شیراز. تهران: مرکز آمار ایران.

مقدس، علی اصغر (۱۳۷۴). ساختار و تحرک شغلی در استان فارس و کهگیلویه و بویر احمد. پایان نامه دکتری جامعه شناسی. دانشگاه تربیت مدرس، تهران.

Bandura, A (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall.

Bandura, A Walters, R (1963). *Social Learning and Personality Development*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Berman, S.(1993). *Social consciousness and the Development of Social Responsibility*. Albany, NY: State University of New York Press.

Berman, S. (1997). *Promising Practices in Teaching Social Responsibility*. New York : State University of New York Press.

Castka, P & Balzarova, A, M (2007). "ISO 26000 and Supply Chains – on the Diffusion of the Social Responsibility Standards". *International Journal of Production Economics*. Vol. 111, pp. 274-286.

Chebat, J (1986). "Social Responsibility, Locus of Control and Social Class. *The journal of social psychology*. Vol.126, pp. 559-561.

Randolph, S. W. (2008). "The Role of Altruistic Behavior, Empathetic and social Responsibility Motivation in Blood Donation Behavior". *Transfusion*. Vol 48, pp. 43- 54.

Safran, S.P & Safran, J.S(1985). "Classroom Context and Teachers Perceptions of Problem Behavior". *Journal of Education Psychology*. Vol.77, PP. 20-28.

Scales, P. C et al. (2000). "The Effects of Service – Learning on Middle School Students Social Responsibility and Academic Success". *Journal of Early Adolescence*. Vol. 20, No, 3, PP. 332-358.

Trainer, T. (2005). "Social Responsibility: The Most Important and Neglected, Problem of All?" *International Journal Of Social Economics*. Vol. 32, No. 8, pp. 682-703.

Turner, H. J. (2003). *The Structure of Sociological Theory*. California: University of California Riverside. Thomson Wadsworth, Seventh Edition.

Wentzel, K. R. (1991). "Social Competence at School: Relationn between Social Responsibility and Academic Achievement". *Reviewed Educational Research*. Vol. 61, pp. 1-24.

Durlauf, S & Fafchamps, M(2004). *Social Capital*. The Centre for The study of African Economies.

Erikson, E. H(1959). *Identity and Life Cycle*. New york: International University Press.

Ford, M. E(1985)." Social Cognition and Social Competence in Adolescence". *Developmental Psychology*.Vol. 18, pp. 323-340.

Jackson, L. A & Wade, J. E (2005). "Police Perception of Social Capital and Sense of Responsibility: An Explanation of Proactive Policing" . *An International Journal of Police Strategies & Managements*. Vol. 28, pp. 49-68.

Kohlberg, L. (1976). Moral Stages and Moralization: The Cognitive – Developmental Approach. In T. Lickona(Ed.), *Moral Development and Behavior*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Lin, N. (1974). *Foundation of Social Research*. New York: McGraw- Hill, Inc.

Polk, R. K. Social Responsibility (2006).

Online].<<http://ag.arizona.edu/fcs/cyfernet/nowg/ythindexintro.html>.